

ARTUR GOLIS*, MARIA SZYSZKIEWICZ-GOLIS**

*Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański,
80-441 Gdańsk, al. Legionów 9

**Katedra Agrometeorologii, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego,
60 – 667 Poznań, ul. Witosza 45

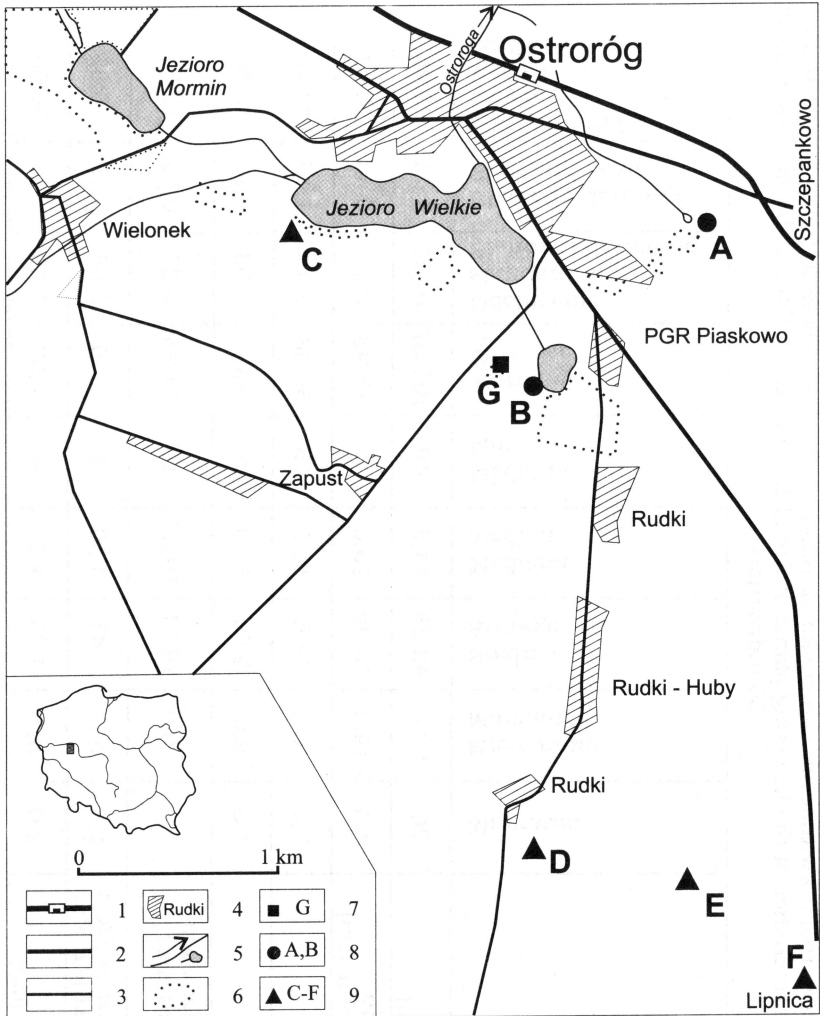
**Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN,
60-809 Poznań, ul. Bukowska 19

Stanowiska storczykowatych w okolicy Ostroroga

Miasteczko i gmina Ostroróg znajduje się około 50 km na północny zachód od Poznania, w mezoregionie Pojezierza Poznańskiego i mikroregionie Równiny Szamotulskiej. Krajobraz wykazuje wysoki stopień synantropizacji, 68,6% ogólnej powierzchni gminy stanowią użytki rolne, w tym: grunty orne 62,3%, sady 1,1%, łąki i pastwiska 5,3%, lasy i grunty leśne 24,2% a pozostałe 7,1%. W południowej części gminy, stwierdzono na 7 stanowiskach 3 gatunki storczykowatych: kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, stoplamek szerokolistny *Dactylorhiza majalis* ssp. *majalis* i listera jajowata *Listera ovata*. Dwa z nich: stoplamek szerokolistny oraz listera jajowata posiadają status zagrożonych w Wielkopolsce (Żukowski, Jackowiak 1995). Dane dotyczące liczebności i struktury populacji prezentują stan na rok 2000.

Rozmieszczenie stanowisk

Stoplamek szerokolistny. Pierwsze ze stanowisk (A) położone jest około 1,3 km na wschód od centrum Ostroroga, około 1,1 km na południe od szosy Ostroróg – Szczepankowo (ryc. 1-A). Jest ono reprezentowane przez dość liczną populację stoplamka szerokolistnego występującą na niewielkim (około

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk storczykowatych w okolicy Ostroroga. 1 – tor kolejowy i stacja, 2 – drogi główne, 3 – drogi podrzędne, 4 – miejscowości, 5 – cieki i zbiorniki wodne, 6 – kompleksy leśne i zadrzewienia, 7 – stanowisko listery jajowatej, 8 – stanowiska stoplamka szerokolistnego, 9 – stanowiska kruszczyka szerokolistnego – Distribution of orchid sites in Ostroróg area. 1 – railway truck and station, 2 – bigger roads, 3 – smaller roads, 4 – settlements, 5 – water courses, ponds and lakes, 6 – woodlands, 7 – site of Common Twayblade, 8 – sites of Broad-Leaved Marsh Orchid, 9 – sites of Broad-Leaved Helleborine

Tab. 1. Cechy osobnicze roślin kwitnących stoplamka szerokolistnego, na podstawie próby 50-ciu osobników – Individual characteristics of the flowering plants of Broad-Leaved Marsh Orchid, based on sample of 50 individuals

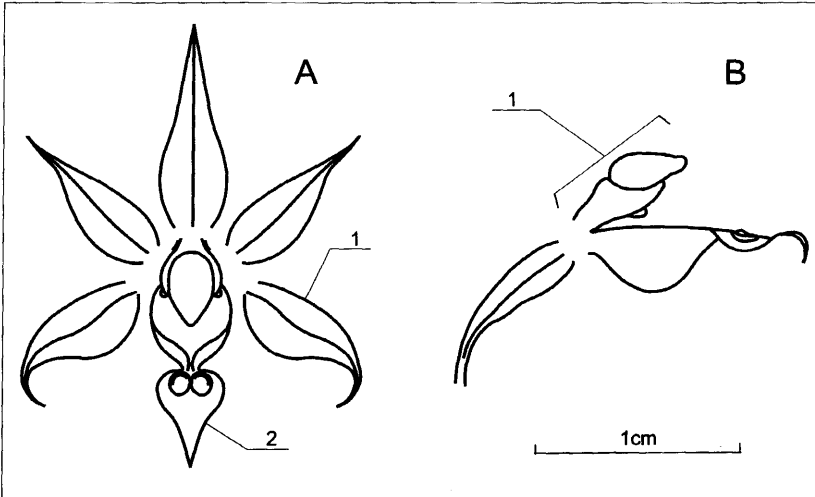
Cecha Feature	Minimum	Maksimum Maximum	Średnia Average	Mediana Median	Modalna Mode	Wariancja Variance	Odczylenie standardowe Standard deviation	Błąd standardowy Standard error	Współczynnik zmienności Variability coefficient [%]
Wysokość roślin Height of plants [cm]	26	69,0	43,88	44,5	49	105,87	10,29	1,45	23,45
Długość kwiatostanu Length of inflorescence [cm]	4,5	19,0	10,39	10,0	7	13,93	3,73	0,53	35,92
Liczba kwiatów Number of flowers	5,0	36,0	18,6	16,5	15	66,08	8,13	1,15	43,70
Liczba liści Number of leaves	4,0	8,0	5,56	5,50	5	1,07	1,03	0,15	18,58
Długość największego liścia Length of the greatest leaf [cm]	7,0	30,0	19,71	19,25	19	14,95	3,87	0,55	19,61
Szerokość największego liścia Width of the greatest leaf [cm]	1,5	6,0	3,41	3,20	3	1,09	1,04	0,15	30,61
Długość podsadki Length of the bract [cm]	2,0	8,3	4,23	4,00	4	1,67	1,29	0,18	30,60

400 m²) płacie torfu niskiego, turzycowiskowego, tworzącym miejscowe zagłębienie terenu, od wschodu przechodzące w rów melioracyjny. Sama populacja zajmuje powierzchnię około 200 m² i jest komponentem zbiorowiska *Molinio-Arrhenatheretea*, w którym największy udział ma barszcz zwyczajny *Heracleum sphondylium*. Populacja stoplamka reprezentowana jest przez około 150 osobników generatywnych i liczne osobniki wegetatywne. Ze względu na niezwykle duże zagęszczenie osobników oraz specyficzne położenie w czerwcu 2000 r. przeprowadzono badania biometryczne w celu ukazania ogólnej charakterystyki populacji. U 50-ciu losowo wybranych osobników kwitnących zmierzono: wysokość, długość kwiatostanu, długość najdłuższego liścia, szerokość najszerszego liścia i długość podsadki. Policzono kwiaty w kwiatostanach oraz liczbę liści. Wyniki opracowano statystycznie (tab. 1).

Drugie stanowisko stoplamka szerokolistnego (B) znajduje się w odległości około 200m na zachód od dużego stawu w pobliżu zabudowań PGR Piaskowo (ryc.1). Stanowisko to reprezentowane jest przez zaledwie kilka osobników generatywnych i wegetatywnych występujących u podnóża porośniętej sosnami wydmy, na małym fragmencie odkrytego terenu od północnego zachodu ograniczonego rowem melioracyjnym i zakrzewieniami wierzbowymi. Jest to zbiorowisko z klasy *Magnocaricion* z dominacją turzycy prosowej *Carex paniculata*, występujące na podłożu torfu niskiego turzycowiskowego.

W obu przypadkach ogólny pokrój oraz stosunek szerokości do długości liści zdecydował o zakwalifikowaniu roślin do podgatunku typowego (Szlachetko 2001).

Kruszczyk szerokolistny. Pierwsze ze stanowisk (C) znajduje się przy południowym brzegu Jeziora Wielkiego (ryc.1). Położone jest u podnóża stromej skarpy pokrytej zadrzewieniami. W miejscu występowania kruszczyka drzewostan tworzy topola kanadyjska *Populus canadensis* z niewielką domieszką olszy czarnej *Alnus glutinosa*. W warstwie krzewów występują szakłak pospolity *Rhamnus cathartica*, klon jesionolistny *Acer negundo* oraz bez czarny *Sambucus nigra*. Jest to populacja reprezentowana przez 11 osobników kwitnących, osobników wegetatywnych nie stwierdzono. Na szczególną uwagę zasługuje występowanie w tej populacji kilku roślin u których dostrzec można nieco odmienny kształt szczytowej części warzki *epichile*, która jest wyraźnie podługowato-sercowata

Ryc. 2. Struktury kwiatowe kruszczyka szerokolistnego ze stanowiska nad Jeziorem Wielkim koło Ostroroga; A – Widok z przodu: (1) boczna działka okółka zewnętrznego, (2) epichile; B – Widok z boku: (1) prętosłup – Flower structures of Broad-Leaved Helleborine from the site close to Wielkie Lake near Ostrorog; A – Front view: (1) lateral sepal, (2) epichile; B – side view: (1) column

o niekarbowanej krawędzi. Boczne działki okółka zewnętrznego są długo-sierpowato zaostrzone (ryc. 2). W budowie prętosłupa wyraźnie widoczne jest obszerne *clinandrium* utworzone ze zrośnięcia krawędzi pręciczek z szyjką słupka i nitką pręcika, co jest cechą charakterystyczną dla tego gatunku (Żółkoś i in. 1998).

Drugie stanowisko kruszczyka szerokolistnego (D) znajduje się w lesie około 1km na północny wschód od miejscowości Rudki po południowej stronie duktu leśnego, na obrzeżu oddziału nr 144 w Nadleśnictwie Pniewy (ryc. 1). Drzewostan w tym miejscu tworzy brzoza brodawkowata *Betula pendula* z niewielką domieszką olszy czarnej. W warstwie krzewów dominuje kruszyna pospolita *Frangula alnus*, obecne są również: jarzab pospolity *Sorbus aucuparia*, olsza czarna, świerk pospolity *Picea abies*, głóg jednoszyjkowy *Crataegus monogyna* oraz dąb szypułkowy *Quercus robur*. Populacja kruszczyka szerokolistnego reprezentowana jest przez 4 osobniki kwitnące i 8 wegetatywnych.

SUMMARY

Orchid sites in Ostrorog area

Seven sites of three orchid species have been described: one site of Common Twayblade *Listera ovata*, four sites of Broad-Leaved Helleborine *Epipactis helleborine* and two sites of Broad-Leaved Marsh Orchid *Dactylorhiza majalis* ssp. *majalis*. Position of each site is shown on the map (Fig. 1). In case of one of the sites of Broad-Leaved Marsh Orchid (Fig. 1 -A) where population is relatively numerous (about 150 generative plants in area of 200 m²) individual characteristics of 50 blooming plants have been presented (Tab. 1).

Quite specific shape of lateral sepals and epichile (Fig. 2) have been found in few individuals of Broad-Leaved Helleborine in location C (Fig. 1).

Law in Poland protects all species of orchid family. Moreover Broad-Leaved Marsh Orchid and Common Twayblade belong to category of vulnerable plants in Wielkopolska region. *E. helleborin* is still described as not threatened species in Poland (Żukowski, Jackowiak 1995).

PIŚMIENNICTWO

Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zając A., Zając M. 2002. *Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist*. W. Szafer Inst. of Bot., PAS, Kraków: 1-422.

Szlachetko D.L. 2001. *Flora Polski; Storzycyki*. Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa.

Żukowski W., Jackowiak B. 1995. *Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski*. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

Żółkoś M., Minasiewicz J., Szlachetko D. L. 1998. *Kruszczyk ostry Epipactis leptochila nowy dla Polski gatunek storczyka*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 54, 2: 91-94.